

יסודות מועד קטן

שיעור ראשון

מעמדו של חול המועד

מקורות

- א. ויקרא כג, ד, ה; שם, לג-לח
- ב. גמ' מועד קטן יא: "מתני'... שרו רבנן"; גמ' חגיגה יח. "וריש לקיש... ואיזו מלאכה מותרת"
- ג. רש"י מועד קטן יא: ד"ה אלא; תוס' חגיגה יח. ד"ה חולו; נימוקי יוסף א. ד"ה השתא
- ד. רמב"ם הל' שביטת יום טוב פ"א ה"א; פ"ו הט"ז-הכ"ב; פ"ז ה"א
- ה. קרן אורה מ"ק ב. ד"ה הנה באיסור
- ו. שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רטו; שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' רו וסי' רי
- ז. משנה ברורה סי' תקל ס"ק א-ב; שער הציון שם, אות ד; ביאור הלכה, שם]

קרן אורה מ"ק ב. ד"ה הנה באיסור

הנה באיסור מלאכת חול המועד רוב הראשונים ז"ל דעתם דלא הוי איסורו אלא מדרבנן, כמבואר בתוספות בחגיגה דף י"ח (ע"א ד"ה חולו) וברא"ש ז"ל ריש מכילתין, ונושאי כלי הרמב"ם ז"ל (ה' יום טוב פ"ז ה"א) כתבו גם בדעת הרמב"ם ז"ל דאין בו אלא איסור דרבנן, והביאו ראיה לזה מדברי הירושלמי במכילתין (פ"ב ה"ג) ומהא דמדמי לה במגילה (כ"ב ע"א) לר"ח, ועוד דהיכן מצינו מן התורה מקצתו אסור ומקצתו מותר, ועיין ברא"ש ז"ל מה שכתב עוד להוכיח דדרשת המקראות אינן אלא אסמכתא בעלמא. ולענ"ד נראה מלשון הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה דהוי דאורייתא, וז"ל שם באה הקבלה כי חולו של מועד אסור בעשיית מלאכה, וזה ידוע כי לשון קבלה בדברי הרמב"ם הם דברים המקובלים למשה מסיני. והרמב"ם ז"ל קורא לדברים אלו גם כן בשם דברי סופרים, ואם כן אין ראיה ממה שקרא לאיסור הזה בחיבורו דברי סופרים, וכתב בחיבורו (שם) ב' טעמים בזה, האחד משום דנקרא מקראי קודש, ועוד דהם זמן חגיגה, ונראין הדברים כי עיקר טעם איסור מלאכה מן התורה הוא כדי שיהיו מזומנים וקרואים לקדש לחג ולשמוח במקדש ה', על כן לא נפרט בתוכה איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת, ונמסר הדבר לחכמים יודעי רמזות התורה וכוונתה, והם יורו איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת, ועל הנקודה הזאת תסוב כל איסורי מלאכת חול המועד, שאין בהם איסור מצד עצמן של ימים, כי אינן קרואים י"ט, ועיקר האיסור הוא כדי להפנות לקדושה לקיים מצות החגיגה והשמחה.

ועפ"ז יתיישבו כל המקומות בש"ס על נכון ואין בהם שום סתירה, כי משאז"ל במגילה כל מקום שאין י"ט כו' כן הוא, שאינן קרואים י"ט לאיסור מלאכה מצד עצמן של ימים, ומהא דכיון מלאכתו (להלן י"ב ע"ב) כו' כבר דחו הראשונים ז"ל בעצמן דהכוונה ודאי מדרבנן, וכל שכן לפי מה שכתבתי דאין איסור בימים אלו מצד עצמן ודאי דהכוונה לא הוי אלא מדרבנן, ומה שהביאו ראיה מן הירושלמי (פ"ב ה"ג) מר' אבא בר ממל דאמר אילו היה מי שימנה עמי הייתי מתיר מלאכה בחול המועד, דכלום אסרו אלא כדי שיהיו אוכלים ושוחים כו', ואינן אוכלין ופוחזים, ולפי מה שכתבתי אין ראיה מזה, ואדרבה הן הן הדברים שכתבתי, כיון דלא נאמר בפירוש בתורה איסור המלאכה, אלא בא הצווי במה שנקרא מקראי קודש להיות פנויים לעסוק במצות, וכיון דע"י הפנאי הם באים לידי פחזות טוב יותר להתיר להם מלאכה, ותכבד העבודה עליהם.

שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רטו

שאלת: בהא דאמרין בדר' חנינא, דמטביל באתרוג ונפיק ביום טוב ב'. אם הוא יום ג', דהיינו חוה"מ כדעת ר"ת ז"ל, או יום טוב שני ממש ואם הוא יום ג', היאך קורא אותו יום טוב, כיון דחוה"מ הוא?

תשובה: כך האמת לפי דעתי, בדעת ר"ת, דיו"ט ב' של גליות, משום ספק יום ראשון אנו עושין אותו וכיון שכן, כל מה שפסול ביום ראשון, פסול ביום שני וחולו של מועד הוא יום טוב, וכן אנו מזכירין בתפלת המוספין. וגם הוא אסור בעשיית מלאכה, שאינה דבר האבד מדברי תורה. א"כ, יום טוב הוא.

שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' רו

עוד שאלת, אם יש לומר ביעלה ויבא בחולו של מועד יום מקרא קדש הזה.

תשובה דע כי יש מהגאונים ז"ל שכתבו שאין להזכירו לא ביום טוב ולא בחולו של מועד דמאי שנא להזכיר מקרא קדש מאיסור מלאכה אבל בס' או"ח כתוב כי בספרד נוהגין לומר ביום טוב את יום טוב מקרא קדש הזה. ובחולו של מועד יום מקרא קודש הזה ואני איני אומר כלל בחולו של מועד אלא את יום חג פלוני זמן פלוני כי אין מקרא קדש מן התורה אלא ראשון ואחרון והמזכירו במוסף ולא בשחרית יפה הוא עושה לפי שטתו לפי שבמוסף הוא המזכיר בברכה האמצעית מעין המאורע וחותרם מקדש ישראל והזמנים אבל בשחרית אינו אמרו אלא בעבודה ודי בהזכרה גרידא.

שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' רי

בענין מקרא קדש של חולו של מועד שכתבתי לך שאינו נקרא מקרא קדש. יפה הקשית שהרי בגמ' חגיגה קראוהו לחולו של מועד מקרא קדש. והביאו הרי"ף ז"ל בהל' מועד קטן. אבל אני כבר נשמרתי מקושיא זו וכתבתי לך שאין חולו של מועד מקרא קדש מן התורה וכל אותם דרשות אינן אלא אסמכת' בעלמא מדרבנן, וכן היא הסכמת גדולי הפוסקים שאין איסור מלאכת חולו של מועד אלא מדרבנן.

המשנה במסכת מועד קטן מפרטת בהרחבה את המלאכות המותרות והאסורות בחול המועד. עם זאת, היא אינה מבארת את מקורו ותוקפו של איסור מלאכה בחול המועד – דאורייתא או דרבנן.

בפרשת המועדים נזכר איסור מלאכה רק ביומו הראשון וביומו האחרון של החג (בפסח – ביום השביעי, ובסוכות – ביום השמיני):

בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה'. ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לה', שבעת ימים מצות תאכלו. ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכת עבדה לא תעשו. והקרבתם אשה לה' שבעת ימים, ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו. [ויקרא כג, ה-ח]

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל לאמר, בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'. ביום הראשון מקרא קדש, כל מלאכת עבדה לא תעשו. שבעת ימים תקריבו אשה לה', ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו. [שם, לג-לו]

מפשטות הכתובים נראה שמן התורה חול המועד אינו אסור בעשיית מלאכה.

אמנם, הגמרא אומרת:

לא מיבעיא בימי אבלו דמדרבנן הוא ושרי, אלא אפילו במועד דאיסור מלאכה מדאורייתא,
[מר"ק יא:]: במקום פסידא שרו רבנן.

ונראה מכך כי איסור מלאכה בחול המועד הוא דאורייתא.

ואכן, הגמרא במסכת חגיגה דורשת איסור זה מן הכתובים:

מנהני מילי, דתנו רבנן, 'את חג המצות תשמר שבעת ימים' – לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: אינו צריך, קל וחומר, ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לפניהן ולאחריהן אסור בעשיית מלאכה, חולו של מועד שיש קדושה לפניהן ולאחריהן אינו דין שיהא אסור בעשיית מלאכה... ראש חדש יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה. מה לראש חדש שאין קרוי מקרא קדש, תאמר בחולו של מועד שקרוי מקרא קדש, הואיל וקרוי מקרא קדש דין הוא שאסור בעשיית מלאכה. תניא אידך, 'כל מלאכת עבודה לא תעשו' – לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר 'אלה מועדי ה' וגו', במה הכתוב מדבר? אם בראשון, הרי כבר נאמר 'שבתון', אם בשביעי הרי כבר נאמר 'שבתון'. הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד, ללמדך שאסור בעשיית מלאכה. תניא אידך, 'ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' – מה שביעי עצור אף ששת ימים עצורין. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה? תלמוד לומר 'וביום השביעי עצרת' – השביעי עצור בכל מלאכה ואין ששה ימים עצורין בכל מלאכה. הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת. [חגיגה יח.]

אמנם, הראשונים נחלקו האם אלו דרשות גמורות או שהן אסמכתאות לאיסור דרבנן. רש"י רואה בהן דרשות גמורות, והוא נוקט כי איסור מלאכה בחול המועד הוא דאורייתא:

חולו של מועד דאסירא ביה מלאכה מדאורייתא, דכתיב 'את חג המצות תשמור שבעת ימים', לימד על כל החג שהוא אסור. [רש"י מ"ק יא: ד"ה אלא]

רבנו תם מקשה על שיטתו:

וקשה לרבנו תם, דאם כן דבר האבד וכמה מלאכות דשרינן התם היכי משתרו, וכי היכן מצינו איסור דאורייתא מקצתו אסור ומקצתו מותר. [תוס' חגיגה יח. ד"ה חולו]

בשל כך, רבנו תם טוען כי דרשות אלו הן אסמכתאות לאיסור דרבנן:

מכל מקום משמע לפי האמת דלא מיתסר רק מדרבנן. וכי קאמר התם בריש פירקא 'לא מיבעיא אבל דרבנן אלא אפילו חולו של מועד דאורייתא', כעין דאורייתא קאמר, לפי שיש לו סמך מקרא דאורייתא. [שם]

רבנו תם מביא ראיה לדבריו מן הירושלמי:

אמר רבי בא בר ממל: אילו היה לי מי שיומנה עמי היתרתי... שיהו עושין מלאכה בחולו של מועד... כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה, ואינן אוכלין ושתיין ופחזין. [ירושלמי מ"ק פ"ב ה"ג]

מדברי הירושלמי משתמע כי איסור מלאכה בחול המועד נקבע על ידי חכמים – "כדי שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה", ומכאן שזהו איסור דרבנן בלבד.

לרמב"ן שיטה ממצעת בעניין זה:

עוד אני צריך להתיר קשר אחר שהוא מקושר במועד. ודאי דאיסורי מלאכות במועד מן התורה הן... והשתא קשיא לן מה שאמרו בירושלמי... ויש לומר, שמן התורה מלאכת אוכל נפש לצורך היום מותרת ביום טוב, וכן מכשירין, ובחולו של מועד הותר יותר כל מלאכה

שהוא לצורך, ובאו חכמים ואסרו בזה מלאכת אומן. וכן בדבר האבד כל שבני אדם חושבין אותו להפסד וטורחין בו משום כך מותר מן התורה... והם הוסיפו לאסור בטריח. ובאלו אמר רבי בא שאילו מצא להושיב בית דין על כך היה מתיר מלאכות הללו כדי שיתעסקו בהן ולא יהיו בטלים, שהבטלה מביאה אותן לידי פחיתות, הא עיקר חולו של מועד ודאי תורה היא. [פסקי חולו של מועד לרמב"ן]

הרמב"ן מקיים את המשתמע מפשטות המקורות דלעיל, כי האיסור הוא מדאורייתא, עם דברי הירושלמי, מהם נראה שהאיסור הוא מדרבנן. לדבריו, יסודו של האיסור הוא דאורייתא, אלא שהתורה התירה עשיית מלאכה בחול המועד משתי סיבות: צורך המועד ודבר האבד. חכמים הגבילו היתרים אלו ואסרו עשיית מלאכה לצורך המועד כאשר היא מעשה אומן, וכן הם אסרו עשיית מלאכת דבר האבד כאשר יש בכך טרחה. וביחס להגבלות אלו אמורים דברי הירושלמי, כי מלאכות אלו נאסרו מדרבנן – "כדי שיהו אוכלין ושותין ויגעין בתורה"¹.

לכאורה, מחלוקת הראשונים בתוקף איסור עשיית מלאכה בחול המועד, יסודה במחלוקת עקרונית בהבנת מעמדו של חול המועד. בדרשת הגמרא שהובאה לעיל נאמר: "הואיל וקרוי מקרא קדש דין הוא שאסור בעשיית מלאכה". נראה מכך כי חול המועד הוא "מקרא קודש", ובשל כך הוא אסור במלאכה. לפי זה, ניתן להבין כי רבנו תם וסיעתו חולקים על תפיסה זו מיסודה, ולדידם חול המועד כלל אינו "מקרא קודש", ולכן מן התורה אין בו כל איסור מלאכה.

דברים אלו, כי קיים קשר בין תוקף איסור מלאכה בחול המועד לבין מעמדו של חול המועד, מפורשים בדברי הראשונים.

הרשב"א כותב:

וחולו של מועד הוא יום טוב, וכן אנו מזכירין בתפלת המוספין. וגם הוא אסור בעשיית מלאכה שאינה דבר האבד מדברי תורה. אם כן יום טוב הוא. [שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רטו]

לדברי הרשב"א, הואיל וחול המועד אסור מן התורה במלאכה, הוא מכונה 'יום טוב'².

לעומת זאת, התשב"ץ כותב:

אבל בספר אורח חיים כתוב, כי בספרד נוהגין לומר ביום טוב 'את יום טוב מקרא קדש הזה', ובחולו של מועד 'יום מקרא קודש הזה'. ואני איני אומר כלל בחולו של מועד, אלא 'את יום חג פלוני זמן פלוני', כי אין מקרא קדש מן התורה אלא ראשון ואחרון.

[שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' רז]

לדבריו, חול המועד אינו לא 'יום טוב' ולא 'מקרא קודש'.

התשב"ץ נשאל על כך, שהרי בגמרא בחגיגה [יח.] – שהובאה לעיל – מפורש כי חול המועד קרוי "מקרא קודש". התשב"ץ עונה:

בענין מקרא קדש של חולו של מועד שכתבתי לך שאינו נקרא מקרא קדש. יפה הקשית, שהרי בגמ' חגיגה קראהו לחולו של מועד מקרא קדש... אבל אני כבר נשמרתי מקושיא זו וכתבתי לך 'שאינן חולו של מועד מקרא קדש מן התורה', וכל אותם דרשות אינן אלא אסמכתא בעלמא מדרבנן. וכן היא הסכמת גדולי הפוסקים שאין איסור מלאכת חולו של מועד אלא מדרבנן. [שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' רז]

¹ עי' ביאור הלכה [סי' תקל] המביא את שיטות הראשונים בעניין זה.

² וכן מפורש בדברי הריטב"א [סוכה לח. ד"ה הכא]; אמנם עי' מגן אברהם [תצ, א] וט"ז [תרסח, א] הכותבים שחול המועד אינו נקרא יום טוב. [ועי' שו"ת יחיה דעת [ח"ה סי' לז] המביא את המקורות השונים הדנים בכך].

לדבריו, מן התורה חול המועד אינו קרוי "מקרא קודש", והדרשות המכנות אותו "מקרא קודש" הן אסמכתאות מדרבנן בלבד.³

מדברי הרמב"ם עולה שיטה מורכבת יותר. הרמב"ם מבחין באופן ברור בין חול המועד לבין יום טוב: הרמב"ם מונה רק את ששת הימים שהתורה אסרה במלאכה כ"מים טובים":

ששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות וביום חג השבועות ובאחד לחדש השביעי הן הנקראין ימים טובים.

[הל' שביתת יו"ט פ"א ה"א]

לעומת זאת, את ימי חול המועד מגדיר הרמב"ם באופן אחר:

ימים שבין ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות, והן בגולה ארבעה בתוך הפסח וחמשה בתוך החג, הם הנקראין חולו של מועד ונקראין מועד. [שם פ"ו הכ"ב]

עולה מדבריו, כי ימי חול המועד נקראים 'מועד', אך אינם 'ימים טובים'.

ביטוי ברור להבחנה זו עולה מההבדל הקיים, אליבא דהרמב"ם, בין מצות כבוד ועונג לבין מצות שמחה:

כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר 'לקדוש ה' מכובד' וכל ימים טובים נאמר בהן 'מקרא קדש'... שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו, שנאמר 'ושמחת בחגך' וגו'. [שם פ"ו הט"ז-יז]

מדויק בדברי הרמב"ם, כי מצות השמחה נוהגת גם בחול המועד, אך מצות כבוד ועונג נוהגת ביום טוב בלבד, הואיל ורק ימים אלו "נאמר בהן מקרא קדש".⁴

עם זאת, הרמב"ם מביא את דברי הגמרא שחול המועד קרוי "מקרא קודש" ובשל כך הוא אסור במלאכה:

חולו של מועד אף על פי שלא נאמר בו 'שבתון', הואיל ונקרא 'מקרא קדש' והרי הוא זמן חגיגה במקדש, אסור בעשיית מלאכה, כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל. [שם פ"ז ה"א]⁵

ביאור לשיטת הרמב"ם נמצא בדברי שולחן ערוך הרב:

וחול המועד לא נאמרו בו מקרא קודש... אלא שקרוי מקרא קודש (בחגיגה יח) לענין קרבנות בלבד, כדכתיב 'להקריב אשה' וגו'. [שו"ע הרב סי' רמב סעי' א ציונים אות ו]

לדבריו, חול המועד אינו "מקרא קודש", הואיל ואין בו איסור מלאכה, אך הוא קרוי "מקרא קודש" ביחס לקרבנות המוספים הקרבים בו.⁶

³ לעומת דברי התשב"ץ, הריטב"א [סוכה לח. ד"ה הכא] כותב כי גם חול המועד נקרא 'יום טוב', הואיל והוא אסור במלאכה, ועל פי זה הוא מבאר באופן אחר את המנהג שלא לומר בחול המועד בתפילה "יום טוב מקרא קודש": "ומה שאין אנו אומרים בחולו של מועד בתפלה 'את יום טוב מקרא קדש הזה', לפי שעושיין בו מלאכה בדבר האבד, ושלא לזלזל ביום טוב ממש שיהיו סבורין שהם שוין בקדושה מכיון ששווין בשמותם".

⁴ כן מדייק רבי עקיבא איגר בתשובתו [מהד"ק סי' א]. [ועי' שער הציון [תקל, ד] המביא שיטות הסוברות שמצות כבוד ועונג קיימת גם בחול המועד].

⁵ עי' בדברי רבי עקיבא איגר [שם] ושער הציון [תקל, ד] העומדים על קושי זה.

⁶ הבנה זו מעוגנת בפשט הכתובים בפרשיית המועדים. התורה [ויקרא כג, ד] פותחת ומגדירה כ"מקראי קודש" את הימים האסורים ב"מלאכת עבודה": "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדים". ובסוף הפרשייה נאמר [שם, לז]: "אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש, להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו". משמע שכל

נראה כי להבנתו המושג "מקרא קודש" משמש בשני מובנים: כיום קדוש הנבדל מימות החול באיסור מלאכה, וכיום חג ומועד בו קרבים קרבנות לה'. המובן הראשון אינו אמור לגבי חול המועד, שמן התורה אינו אסור במלאכה; המובן השני, לעומת זאת, אמור גם לגבי חול המועד, שכן גם חול המועד הוא זמן הקרבת קרבנות המועד.⁷

מדברי הרמב"ם עולה הבנה נוספת ביסוד איסור מלאכה בחול המועד – "כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל". לשיטתו, חול המועד ביסודו אינו יום האסור במלאכה (ובכך הוא שונה מיום טוב), אלא איסור המלאכה בא לבטא את ייחודיות הימים הללו ולהבדיל אותם מימי החול הרגילים.⁸

על פי האמור עד כה, קיומו של איסור מלאכה מדאורייתא מלמד על קדושתו של חול המועד. אמנם, הקרן אורה חולק על כך:

ונראין הדברים כי עיקר טעם איסור מלאכה מן התורה הוא כדי שיהיו מזומנים וקרואים לקדש לחג ולשמוח במקדש ה', על כן לא נפרט בתוכה איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת, ונמסר הדבר לחכמים יודעי רמיזת התורה וכוונתה, והם יורו איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת, ועל הנקודה הזאת תסוב כל איסורי מלאכת חול המועד, שאין בהם איסור מצד עצמן של ימים, כי אינן קרואים ימים טובים, ועיקר האיסור הוא כדי להפנות לקדושה לקיים מצות החגיגה והשמחה. [קרן אורה מ"ק ב. ד"ה הנה באיסור]

לדברי הקרן אורה, איסור מלאכה בחול המועד ביסודו הוא דאורייתא, אמנם האיסור אינו נובע מקדושתו של חול המועד, אלא הוא נועד לשם קיום מצוות החג – "כדי להפנות לקדושה לקיים מצוות החגיגה והשמחה".⁹

על פי דבריו אלו טוען הקרן אורה, כי גם לשיטה שאיסור המלאכה הוא מדאורייתא, איסור זה אינו מהווה סיבה לפטור מהנחת תפילין בחול המועד:

ולענין מה שכתבו הראשונים דהאי מילתא דחול המועד אי זמן תפילין אי לא תליא בהן מחלוקת אי מלאכת חול המועד דאורייתא אי לא, לפי מה שכתבתי בריש מכילתין דליכא שום מלאכה פרטיות האסורה בחול המועד, ועיקר אזהרת התורה לא היתה אלא להפנות ולשמוח במועד, ומסרן הכתוב לחכמים איזו לאסור ואיזו להתיר, אם כן מחמת זה לא יקרא חול המועד בשם 'אות', כיון דבאמת לא מיתסרי המלאכה בו. [קרן אורה מ"ק יט. ד"ה ת"ר כותב]

לדבריו, רק יום שאיסור המלאכה נובע מעיצומו ומקדושתו נחשב "אות", ומטעם זה הוא פטור מתפילין. בחול המועד, לעומת זאת, איסור המלאכה אינו נובע מעיצומו של יום, ולכן הוא אינו "אות", וחובה להניח בו תפילין.

לרמ"ע מפאנו שיטה הפוכה בתכלית:

ולענין תפילין לאו באסור מלאכה תליא מלתא אלא בקדושת היום תליא מלתא, תדע שבה"ג סובר מלאכת חול המועד דרבנן והוא אמר בפירוש שאסור להניח בו תפילין.

⁷ הימים בהם קרבים הקרבנות הם "מקראי קודש", ובכלל זה ימי חול המועד. ומכאן שיש שתי הגדרות ל"מקראי קודש", כדברי שולחן ערוך הרב.

⁸ הבנה זו מדייקת בדברי הרמב"ם [שם]: "הואיל ונקרא מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש". [ועי' משכנות יעקב [א"ח סי' לז] הכותב כעין זה].

⁹ המגיד משנה [הל' שביתת י"ט פ"ז ה"א] טוען כי לשיטת הרמב"ם איסור המלאכה הוא מדרבנן, ואילו הקרן אורה [מ"ק ב. ד"ה הנה באיסור] טוען כי שורש האיסור לפי הרמב"ם הוא מדאורייתא.

⁹ באופן זה מבאר הקרן אורה [שם] את דברי הירושלמי שהובאו לעיל, מהם הוכיחו הראשונים שהאיסור הוא מדרבנן. [ועי' קדושת אביב [עמ' 65-64] המדייק הבנה זו מדברי הראב"ה [מ"ק סי' תתט וסי' תתלה].]

[שו"ת רמ"ע מפאנו סי' קח]

לדבריו, ה"אות" הפוטר מהנחת תפילין הוא הקדושה הקיימת בעיצומו של יום, וקדושה זו קיימת גם לפי השיטות הסוברות שחול המועד מותר מדאורייתא במלאכה¹⁰.

שיטה מעין זו מביא הגרי"ד סלוביץ'ק בשם סבו, הגר"ח מבריסק:

שמעתי פעם מפי אבא מרי ז"ל ששאל את רבינו הגדול אא"ז ז"ל, אמאי אין הוא מניח תפילין בחול המועד, בשעה שהרא"ש ויתר חכמי אשכנז סוברים כי מצות תפילין נוהגת בחול המועד, והרמ"א (או"ח סי' לא ס"ב) הכריע שאפילו מברכים עליה... על זה השביב לו רבינו הגדול: 'נימוק הסתייגותי מהנחת תפילין בחול המועד אינו משום מסורת וולוז'ין, אלא בשל דעתי כי חול המועד פטור מתפילין'. וכאן אמר לאבא מרי כדברים האלה: 'חול המועד קדוש כמו יום טוב עצמו בקדושת היום, אלא שיש בו היתר מלאכה. הפוטר של תפילין בשבת ויום טוב אינו איסור מלאכה אלא קדושת היום עצמה, והיא נוהגת בשלמותה בחול המועד'.

[שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל, 'הזכרת ר"ח וחיה' מ' אות ג]

לדבריו, חול המועד קדוש כיום טוב עצמו, אלא שהתורה התירה בו עשיית מלאכה. בשל כך, חול המועד מהווה "אות", ולכן אין להניח בו תפילין.

בשולי הדברים נציין להגדרתו הייחודית של האבני נזר לקדושת חול המועד:

נראה לי לפי מה שכתב מהר"ל בספר גבורות ה' [פרק ל"ז] בטעם פסח מצרים שאין חימוצו נוהג אלא יום אחד, משום שעדיין לא היה נס קריעת ים סוף בשביעי של פסח, וקדושת חול המועד הוא רק משום ששרוי בין ימים טובים שבתחילה ובסוף. וכן משמע בחגיגה (דף י"ח) עיין שם. וכן כתב הבית יוסף בשם הזוהר הקדוש שיר השירים באורח חיים (סימן ל"א) וזה לשונו: 'חול המועד דלא איקרי יום טוב, אלן תפילין דדרועא, דהא לית לסיהרא מגרמה כלום אלא מנהירו דיום טוב'. הרי דחול המועד אינו קודש בעצמו רק מכח יום טוב וכמו שהלבנה מקבל מהחמה.

[שו"ת אבני נזר או"ח סי' ב אות מב]

לדבריו, בחול המועד יש קדושה, ומטעם זה הוא אסור במלאכה ופטור מתפילין. אמנם, קדושתו אינה עצמית, אלא היא נובעת מקדושת הימים הטובים הסובבים אותו.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל
ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

¹⁰ הרמ"ע מפאנו מוסיף: "והאומר שאין בו קדושה כלל טועה טעות גדולה... ואף על גב דכתיב 'מקרא קדש' מיוחד גבי ראשון ושביעי של פסח, לא בא הכתוב אלא להוסיף בהם קידוש היום דבר תורה".